

การเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติของเกษตรกร ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

Disaster Preparedness of Farmers in Chang Khoeng Sub-district, Mae Chaem District, Chiang Mai Province

ลาวัณย์ อุ่ณจัน สายสกุล ฟองมูล* นครเรศ รังควัต และ พุฒิสรรค์ เครือคำ

Lawan Unchun Saisakul Fongmul* Nakarate Rungkawat and Phuttihsun Kruekum

สาขาวิชาการพัฒนาส่งเสริมและการพัฒนาชนบท คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ 50290
Department of Agricultural Extension and Rural Development, Faculty of Agricultural Production, Maejo
University, Chiang Mai 50290

* Corresponding author: saisakul_tor@yahoo.com

(Received: 14 March 2022; Revised: 17 May 2022; Accepted: 1 June 2022)

Abstract

This study aimed to investigate : 1) socio-economic attributes of farmers growing vegetables in Chang Khoeng sub-district, Mae Chaem district, Chiang Mai province; 2) their readiness to cope with disaster; 3) factors effecting the readiness; and 4) problems encountered and suggestions. The sample group consisted of 199 families growing vegetables in Chang Khoeng sub-district, A set of questionnaires was used for data collection and analyzed by using descriptive statistics and multiple regression. Findings showed that most of the respondents were males, elementary school graduates and they had been living in their community for 48 years on average. It was found that the respondents prepared their readiness to cope with disaster at a moderate level. Training/educational trip had a positive effect on the readiness before and during disaster. Time span of living in the community had a negative effect on the readiness before, during and after disaster. All were found in a statistical significance level. For problems encountered, some of respondents needed to be self-reliance after experiencing disaster. The following were

suggestions: 1) concerned government agencies should hold a training to cope with disaster and 2) the public sector should assist those facing disaster.

Keywords: Readiness to cope with disaster, disaster prevention and mitigation

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม 2) ศึกษาการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติของเกษตรกร 3) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติของเกษตรกร และ 4) ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติของเกษตรกรตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างคือเกษตรกรจำนวน 199 คน ที่อาศัยอยู่ในตำบลช่างเคิ่ง ใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนาและการถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จบการศึกษาระดับประถมศึกษา และอยู่ในชุมชนโดยเฉลี่ย 48 ปี โดยผู้ตอบแบบสอบถามมีความพร้อมรับมือภัยพิบัติในระดับปานกลาง การอบรม/ศึกษาดูงาน มีผลทางบวกต่อการเตรียมความพร้อมก่อนและระหว่างเกิดภัยพิบัติ ระยะเวลาในการอยู่อาศัยในชุมชนส่งผลต่อความพร้อมทั้งก่อน ระหว่าง และหลังเกิดภัยพิบัติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับปัญหาที่พบ ผู้ตอบแบบสอบถามบางคนจำเป็นต้องพึ่งพาตนเองหลังจากประสบภัยพิบัติ โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้ 1) หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องควรจัดอบรมรับมือภัยพิบัติ และ 2) ภาครัฐควรให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัย

คำสำคัญ: การเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติ ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

คำนำ

วิกฤติการณ์สิ่งแวดล้อมระดับโลกที่กำลังสร้างความเสียหายและเป็นภัยต่อมนุษย์มากที่สุด ในปัจจุบัน คือการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (climate change) ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงลักษณะอากาศเฉลี่ย (average weather) ในพื้นที่หนึ่ง เช่น อุณหภูมิ ลม ฝน เป็นต้น กิจกรรมของมนุษย์ที่มีผลทำให้ภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงคือ กิจกรรมที่ทำให้ปริมาณก๊าซเรือนกระจก (greenhouse gases) ในบรรยากาศเพิ่มมากขึ้น เป็นเหตุให้ภาวะเรือนกระจก (greenhouse effect) รุนแรงกว่าที่ควรจะเป็นตามธรรมชาติ และส่งผลให้อุณหภูมิพื้นผิวโลกสูงขึ้น

ที่เรียกว่า ภาวะโลกร้อน (global warming) (กรมอุตุนิยมวิทยา ศูนย์ภูมิอากาศ, 2563) สถานการณ์สาธารณภัยที่เกิดขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะอำเภอแม่แจ่มเป็นหนึ่งใน 25 อำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดเชียงใหม่ (2562) ได้แสดงลักษณะความเสี่ยงภัยในระดับพื้นที่ของอำเภอแม่แจ่มทั้ง 7 ตำบล ได้แก่ ตำบลช่างเคิ่ง ท่าผา บ้านทับ แม่นาจร ปางหินฝน แม่ศึก และตำบลกองแขก ว่ามีลักษณะทางกายภาพ พื้นที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในหุบเขา ประชาชนอาศัยอยู่ตามเชิงเขา ที่ราบระหว่างหุบเขา และริมแม่น้ำแม่แจ่ม ภัยที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง

คือ อุทกภัย น้ำป่าไหลหลาก ดินโคลนถล่ม วาดภัย อัคคีภัย ไฟป่าหมอกควัน ภัยหนาว ภัยแล้ง ภัยจาก โรคแมลงศัตรูพืชระบาด และภัยจากการคมนาคม ขนส่ง

ทั้งนี้ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัด เชียงใหม่ เป็น 1 ใน 7 ตำบลของอำเภอแม่แจ่ม มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบและภูเขา พื้นที่บางส่วน อยู่ในเขตป่าสงวน ตำบลช่างเคิ่ง ประกอบไปด้วย 19 หมู่บ้าน มีลำน้ำแม่แจ่มเป็นสายหลัก เหมาะแก่ การทำการเกษตรครอบคลุมพื้นที่เกือบทุกหมู่บ้าน เกษตรกรส่วนใหญ่อาศัยน้ำฝนในการทำการเกษตร เป็นหลักส่วนฤดูแล้งน้ำสำหรับการเกษตรไม่เพียงพอ เนื่องจากขาดแหล่งกักเก็บน้ำ และน้ำจากคลองชลประทานอยู่ตอนปลายคลองส่ง ขณะที่ในฤดูฝน เกิดปัญหาพายุพัด และอุทกภัย น้ำป่าไหลหลาก ซึ่งพื้นที่หมู่ 5 6 8 15 และหมู่ 16 เป็นหมู่บ้านที่เกิด ปัญหาภัยพิบัติ วาดภัย และอุทกภัย น้ำป่าไหลหลาก ซ้ำซากทุกปี สร้างความเสียหายให้กับพื้นที่การเกษตร และบ้านเรือนที่พักอาศัยเป็นประจำทุกปี (สำนักงาน ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดเชียงใหม่, 2562) ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญในการ ศึกษาวิจัย การเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติ ของเกษตรกร ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัด เชียงใหม่ เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้ไปใช้ประโยชน์ต่อ เกษตรกร ชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ในการเตรียม ความพร้อมรับมือภัยพิบัติ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อ ศึกษาลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และ สังคม ศึกษาการเตรียมความพร้อม ศึกษาปัจจัย

ที่มีผลต่อการเตรียมความพร้อม และศึกษาปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะในการเตรียมความพร้อม รับมือภัยพิบัติของเกษตรกร ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอ แม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ เกษตรกรผู้ปลูกพืช ได้แก่ ข้าว พืชไร่ พืชสวน และ อื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน หมู่ที่ 5, 6, 8, 15 และ 16 ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูกพืช (ทบก.) กับกรม ส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จำนวน 396 ครัวเรือน จากนั้นคำนวณขนาด ตัวอย่างโดยใช้สูตรการคำนวณของ Yamane (1967) ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 199 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

การรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการศึกษาวิจัย ครั้งนี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นการเก็บรวบรวม ข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการ รวบรวมข้อมูลการวิจัย จำนวน 199 ชุดเก็บข้อมูล จากตัวแทนเกษตรกรแต่ละครัวเรือน 2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการรวบรวมข้อมูล โดยการศึกษาค้นคว้าจากตำรา สิ่งตีพิมพ์ หนังสือ บทความวิชาการ วารสาร รวมถึงข้อมูลจาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานป้องกันและ บรรเทาสาธารณภัยจังหวัดเชียงใหม่ สำนักงาน เกษตรจังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานเกษตรอำเภอ แม่แจ่ม และหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล ประกอบด้วย 4 ส่วน ดังนี้ 1) ลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพการสมรส ข้อมูลลักษณะทางเศรษฐกิจ ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน การถือครองที่ดินทางการเกษตรของครัวเรือน รายได้ในครัวเรือน หนี้สินครัวเรือน และข้อมูลลักษณะทางสังคม ได้แก่ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่/ชุมชน การเป็นสมาชิกขององค์กรชุมชน การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับภัยพิบัติ การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ การฝึกอบรม/ศึกษาดูงานเกี่ยวกับภัยพิบัติ โดยสถิติที่นำเสนอได้แก่ ความถี่ ร้อยละ 2) ข้อมูลการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติของเกษตรกร โดยลักษณะคำถาม เป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยสถิติที่นำเสนอได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการแปลผล 3) การหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีผลต่อการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติของเกษตรกร โดยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) และ 4) การวิเคราะห์ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการรับมือภัยพิบัติของเกษตรกร โดยแบบสอบถามมีลักษณะคำถามปลายเปิด

ผลการวิจัยและวิจารณ์

ลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม ของเกษตรกร ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกร 199 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 57 ปี อายุสูงสุด 83 ปีและต่ำสุด 28 ปี อาศัยอยู่ในชุมชนสูงสุด

80 ปี น้อยที่สุดคือ 1 ปี ส่วนใหญ่ร้อยละ 77.0 มีการศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษา ร้อยละ 83.8 ไม่เป็นสมาชิกองค์กรชุมชน ร้อยละ 70.7 ไม่เคยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐเกี่ยวกับภัยพิบัติ ร้อยละ 97.5 ไม่เคยได้รับการอบรม/ศึกษาดูงานเกี่ยวกับภัยพิบัติ สมาชิกในครัวเรือนมีน้อยที่สุดคือ 1 คน และมากที่สุดจำนวน 8 คน บางครอบครัวมีที่ดินทางการเกษตรที่เป็นที่เช่า สูงสุด 30 ไร่ และมีที่ดินทางการเกษตรของตนเอง สูงสุด 97 ไร่ ทำรายได้ต่อปีสูงสุด 500,000 บาท และมีเพียงบางรายที่แจ้งว่าไม่มีรายได้เลย ส่วนหนี้สินบางรายมีจำนวนสูงสุดถึง 4,600,000 บาท แต่บางรายก็ไม่มีหนี้สินเลย ผู้ตอบแบบสอบถามติดตามข่าวสารที่เกี่ยวกับภัยพิบัติจากทางช่องโทรทัศน์ รองลงมาคือ ติดตามข่าวสารเกี่ยวกับภัยพิบัติทางสื่อออนไลน์ (เฟซบุ๊ก) ส่วนการติดตามข่าวสารการช่วยเหลือหรือรายละเอียดที่เกี่ยวกับภัยพิบัติในพื้นที่ส่วนใหญ่รับรู้จากทางหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน

ข้อมูลการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติของเกษตรกร ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ข้อมูลการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติของเกษตรกรก่อนเกิดภัยพิบัติที่ศึกษาระหว่างก่อนเกิดภัยพิบัติ ระหว่างการเกิดภัยพิบัติ และหลังจากที่เกิดภัยพิบัติ ซึ่งในแต่ละระยะ ได้จำแนกประเด็นที่ศึกษาได้ 4 ด้านด้วยกัน คือ ด้านกายภาพ ด้านครอบครัว/ด้านบุคคล ด้านชุมชน ด้านนโยบายของภาครัฐ

Table 1 A Level of readiness preparation to cope with disaster of farmers growing vegetables in Chang Khoeng sub-district, Mae Chaem district, Chiang Mai province

Overall of readiness preparation to cope with disaster	Before disaster	Between disaster	After disaster
1. Physicality	moderate ($\bar{X}$ =2.68)	moderate ($\bar{X}$ =3.09)	moderate ($\bar{X}$ =3.08)
2. Family/Personality	moderate ($\bar{X}$ =2.77)	moderate ($\bar{X}$ =3.03)	moderate ($\bar{X}$ =3.12)
3. Community guidelines	moderate ($\bar{X}$ =3.04)	moderate ($\bar{X}$ =3.00)	moderate ($\bar{X}$ =3.13)
4. Government policy	moderate ($\bar{X}$ =3.12)	moderate ($\bar{X}$ =3.06)	moderate ($\bar{X}$ =3.20)

Note 4.21-5.00 highest, 3.41-4.20 high, 2.61-3.40 moderate, 1.81-2.60 low, 1.00-1.80 lowest

จาก Table 1 ระดับการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติของเกษตรกรตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ในระดับปานกลางทุกประเด็น เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยจากน้อยไปมาก จะพบว่า มีประเด็นที่มีการปฏิบัติน้อยในระยะก่อนเกิดภัยพิบัติ จำนวน 2 ด้าน คือด้านกายภาพ ($\bar{X}$ =2.68) และด้านครอบครัว/ด้านบุคคล ($\bar{X}$ =2.77) โดยมีประเด็นที่มีการปฏิบัติมากกว่าด้านอื่นคือ นโยบายของภาครัฐในระยะหลังเกิดภัยพิบัติ ($\bar{X}$ =3.20) รองลงมาคือด้านชุมชนในระยะหลังเกิดภัยพิบัติ ($\bar{X}$ =3.13) (Table 1)

การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติของเกษตรกร ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

การวิเคราะห์เพื่อหาปัจจัยที่มีผลต่อการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติของเกษตรกร ซึ่งวิเคราะห์โดยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) โดยการวิเคราะห์

ได้ใช้ตัวแปรทางด้านสังคมจำนวน 3 ตัวแปร ได้แก่ การฝึกอบรม/ศึกษาดูงาน ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ และการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อหาว่าตัวแปรใดมีผลต่อการเตรียมความพร้อมของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ หรือมีความสัมพันธ์กันในทิศทางบวกหรือลบ พบว่าปัจจัยด้านสังคมที่มีผลต่อการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติของเกษตรกร จำนวน 3 ตัวแปร ได้แก่ การฝึกอบรม/ศึกษาดูงานเกี่ยวกับภัยพิบัติ ส่งผลต่อความพร้อมรับมือภัยพิบัติของเกษตรกร ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ร้อยละ 7.6 ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่/ชุมชนส่งผลต่อความพร้อมรับมือภัยพิบัติของเกษตรกร ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ร้อยละ 10.9 และการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐเกี่ยวกับภัยพิบัติ ส่งผลต่อการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติของเกษตรกร ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ร้อยละ 13.1

Table 2 Training, educational trip about disaster, time span of living in the community, and concerned government official contact having an effect on the readiness preparation of the farmers

Independent variables	Dependent variable		
	Readiness Preparation to Cope with Disaster of Farmers		
	B	t	Sig.
- Training/Site visit of disaster	.418	2.326	.021*
- Length of stay in the area/community	-.010	-2.807	.006*
- Communicating with government officials	.295	2.216	.028*
- Constant	3.375	18.587	.000

$R^2 = .131, (13.0\%) F = 9.797 \text{ Sig of } F = .000^{**}$

Note *Statistically significant level at 0.05

เมื่อพิจารณาค่า สถิติมีค่า Sig. น้อยกว่า .05 ในทุกปัจจัย จึงสรุปได้ว่าการฝึกอบรม/ศึกษาดูงานเกี่ยวกับภัยพิบัติ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ และการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐเกี่ยวกับภัยพิบัติ มีผลต่อการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ (Table 2) ซึ่งสามารถวิจารณ์ผลการวิเคราะห์ได้ดังนี้

จากผลการศึกษาพบว่า การฝึกอบรม/การศึกษาดูงานเกี่ยวกับภัยพิบัติมีผลต่อการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ เมื่อเกษตรกรได้รับโอกาสให้เข้าร่วมการฝึกอบรมหรือมีโอกาสศึกษาดูงานเกี่ยวกับภัยพิบัติจะทำให้ได้รับความรู้และสามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการรับมือกับภัยพิบัติเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพราะเกษตรกรที่อาศัยในพื้นที่เสี่ยงภัยพิบัติจำเป็นต้องได้รับข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งการให้ความรู้และข้อมูลแก่เกษตรกรหรือคนที่อาศัยในพื้นที่เสี่ยงภัยพิบัติเป็น

แนวทางในการจัดการภัยพิบัติตามที่สายฝน และ ชนิษฐา (2558) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการภัยพิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายองค์กรชุมชนพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชนในพื้นที่ สามารถทำงานร่วมและเสริมซึ่งกันและกัน ในลักษณะการเป็นเครือข่ายการดำเนินงานในการจัดการภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชน นอกจากจะมีลักษณะการทำงานเป็นเครือข่ายภายในพื้นที่ของตนเองแล้ว ยังได้ประสานงานกับองค์กรภายนอกอื่นผ่านกระบวนการและกิจกรรมการฝึกอบรม/ศึกษาดูงานเกี่ยวกับภัยพิบัติ ตามที่ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะแก้ว (2561) มีโครงการพัฒนาศักยภาพบุคลากรภาครัฐผู้ปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับนโยบายกระทรวงมหาดไทยที่ให้ องค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะและป้องกันบรรเทาสาธารณภัย และยังมีกิจกรรมเครือข่ายจิตอาสา

สำนึกรักความปลอดภัย สามารถร่วมมือกับคนในชุมชนได้อย่างทันท่วงที ซึ่งจะทำให้สามารถลดความสูญเสียที่จะเกิดขึ้นให้มันน้อยที่สุดตั้งนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลจึงถือว่ามืบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมให้ความรู้และข้อมูลการจัดการภัยพิบัติในพื้นที่ของตนเอง

จากการศึกษาพบว่าระยะเวลาที่เกษตรกรอาศัยอยู่ในพื้นที่/ชุมชนมีผลต่อการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติของเกษตรกร สอดคล้องกับการศึกษาของปิยวดี (2558) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติจากแผ่นดินไหว กรณีศึกษาเทศบาลตำบลแม่ริม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ระดับการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติจากแผ่นดินไหวของประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง ประชากรส่วนใหญ่ไม่ทราบว่าในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงภัยพิบัติจากแผ่นดินไหว และเคยมีประสบการณ์แผ่นดินไหวในพื้นที่แต่ไม่ได้รับผลกระทบ ไม่เคยฝึกซ้อมแผนป้องกันและบรรเทาภัยจากแผ่นดินไหว

จากการศึกษาพบว่า การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐเกี่ยวกับภัยพิบัติส่งผลต่อการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติของเกษตรกร เมื่อเกษตรกรประสบกับภัยพิบัติเกษตรกรได้รับการช่วยเหลือและการรับข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานรัฐจะทำให้มีการเตรียมพร้อมเพิ่มมากขึ้น ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งเมื่อภาครัฐมีบทบาทในการจัดการภัยพิบัติในพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของชนิษฐา (2558) ศึกษาเรื่อง เครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการจัดการภัยพิบัติในคาบสมุทรมหานคร จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า จากปัญหาน้ำท่วมใน พ.ศ. 2548 การดำเนินงานในการจัดการภัยพิบัติของเครือข่ายองค์กรชุมชนมีการประสานกับองค์กร

ภายนอก เพื่อให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยและเหตุการณ์วาทภัย

ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติ

การศึกษาปัญหาที่เกษตรกรประสบเกี่ยวกับภัยพิบัติ จำแนกเป็น 3 ระยะ คือ

ก่อนเกิดภัยพิบัติ

เกษตรกรยังขาดการวางแผนการปลูกพืชเพื่อหลีกเลี่ยงภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในแต่ละฤดูกาล เพราะข้อมูลการเกิดภัยพิบัติถูกเก็บและจะนำมาวิเคราะห์เมื่อเกิดภัยพิบัติผ่านไปแล้วทำให้เกษตรกรเข้าไม่ถึงข้อมูลก่อนเริ่มดำเนินการวางแผนการปลูกพืช และการปลูกพืชของเกษตรกรใช้อ้างอิงจากตลาดเป็นตัวกำหนดโดยไม่ได้วิเคราะห์ว่าเป็นพืชที่ควรหลีกเลี่ยงเหตุจากภัยพิบัติหรือไม่

นอกจากการปลูกพืชที่ขาดการวางแผนสาเหตุสำคัญคือเกษตรกรขาดการใช้ข้อมูลภัยพิบัติจากอดีตมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและทำการป้องกันเหตุที่อาจจะเกิดภัยพิบัติ อีกทั้งข้อมูลการเกิดภัยพิบัติที่มีการจัดเก็บยังไม่มีมีการวิเคราะห์และนำมาทำนายการเกิดภัยพิบัติในพื้นที่ที่ที่แม่นยำ นอกจากภัยแล้ง ไฟป่า หมอกควัน และน้ำหลากที่ยังขาดการใช้ข้อมูลจากหลายภาคส่วนมาวิเคราะห์ร่วมด้วย

เกษตรกรไม่ทราบว่ามิขึ้นตอนการเตรียมการรับมือกับภัยพิบัติอย่างไร และเหตุการณ์แบบไหนที่ระบุได้ว่าเป็นภัยพิบัติ จากข้อมูลพบว่าผู้ที่มีบทบาททางสังคมหรือผู้นำในชุมชนที่จะมีโอกาการอบรมเกี่ยวกับภัยพิบัติและการศึกษาดูงานเกี่ยวกับภัยพิบัติ เกษตรกรทั่วไปยังไม่สามารถเข้าร่วมการอบรมและศึกษาดูงานเกี่ยวกับภัยพิบัติได้อย่างทั่วถึง

ขณะเกิดภัยพิบัติ

แผนรับมือภัยพิบัติที่มีการจัดทำไว้ไม่ได้ดำเนินการตามแผน โดยใช้วิธีการจัดการในขณะที่เกิดภัยพิบัติ และครอบครัวไม่มีการแจกแจงหน้าที่ให้สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติตามในระหว่างการประสบภัยพิบัติ เนื่องจากจากการขาดประสบการณ์และการซักซ้อม และบางครอบครัวไม่เคยได้มีการพูดคุยหรือเตรียมพร้อมการรับมือภัยพิบัติไว้ล่วงหน้า

หลังเกิดภัยพิบัติ

ภายหลังจากเกิดภัยพิบัติในพื้นที่ เกษตรกรได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐน้อย ไม่ทั่วถึงและเกิดความล่าช้า เนื่องจากกฎเกณฑ์ระเบียบของภาครัฐมีหลายขั้นตอน ผู้มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการเป็นลำดับขั้น ทำให้เกิดความล่าช้าในระบบราชการ

เนื่องจากขาดการวางแผนการรับมือภัยพิบัติ ทำให้ผู้ประสบภัยไม่มีการวางแผนจัดการเงินสำรองในการซื้อเมล็ดพันธุ์ใหม่ เงินทุนสำรองสำหรับปัจจัยการผลิตเพื่อปลูกพืชทดแทน จำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากภาครัฐที่มีความล่าช้า

สรุปผลวิจัย

1. การเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติของเกษตรกร ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ก่อนเกิดภัย ระหว่างเกิดภัย หลังเกิดภัย ภาพรวมในทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง

2. ส่วนที่ 3 การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติของเกษตรกร ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ก่อนเกิดภัย

- ตัวแปรที่เป็นปัจจัยที่มีผลในเชิงบวกคือ การฝึกอบรมหรือศึกษาดูงานเกี่ยวกับภัยพิบัติ
- ตัวแปรที่เป็นปัจจัยที่มีผลในเชิงลบคือ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน

ระหว่างเกิดภัย

- ตัวแปรที่เป็นปัจจัยที่มีผลในเชิงบวกคือ การฝึกอบรมหรือศึกษาดูงานเกี่ยวกับภัยพิบัติ
- ตัวแปรที่เป็นปัจจัยที่มีผลในเชิงลบคือ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน

หลังเกิดภัย

- ตัวแปรที่เป็นปัจจัยที่มีผลในเชิงบวกคือ การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ
- ตัวแปรที่เป็นปัจจัยที่มีผลในเชิงลบคือ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน

ภาพรวม

- ตัวแปรที่เป็นปัจจัยที่มีผลในเชิงลบคือ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน สรุปได้ว่าถ้าเกษตรกรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นาน จะมีการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติลดลง

3. ปัญหาและอุปสรรคที่เกษตรกรประสบเกี่ยวกับภัยพิบัติ จำแนกเป็น 3 ระยะ คือ ก่อนเกิดภัย ระหว่างเกิดภัย และหลังเกิดภัย ดังนี้

- 1) เกษตรกรไม่ได้รับการอนุมัติงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำโครงการวางแผนก่อกองหิน/แนวคันดิน เพื่อชะลอความแรงของน้ำไหลหลากก่อนเกิดภัยพิบัติ

- 2) เกษตรกรไม่มีการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นก่อนเกิดภัย
- 3) เกษตรกรไม่ได้ขึ้นทะเบียนเกษตรกร/ปรับปรุงทะเบียนเกษตรกร ก่อนเกิดภัย/เกษตรกรมีการขึ้นทะเบียนและปรับปรุงทะเบียนเกษตรกรอย่างถูกต้องครบถ้วนแล้วแต่เกิดการตกสำรวจการให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติหลังเกิดภัย
- 4) พิษผลทางการเกษตรได้รับความเสียหาย ทำให้เกษตรกรมีหนี้สินเพิ่มขึ้น
- 5) ผนัง/แนวคันดินพังทลาย
- 6) น้ำไหลหลากเกิดการเปลี่ยนทิศทางการไหลทำให้พื้นที่การเกษตรที่อยู่บริเวณทางน้ำผ่านเสียหาย
- 7) ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐ/ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ล่าช้า ไม่ครอบคลุม บางครั้งเกษตรกรต้องช่วยเหลือตนเอง เช่น ต้องปรับพื้นที่ทางการเกษตร หาเมล็ดพันธุ์ใหม่มาทดแทนให้เหมาะสมกับพื้นที่ที่ปรับใหม่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยโดยเรียงลำดับความสำคัญและความเร่งด่วนในการดำเนินการดังต่อไปนี้

หน่วยงานราชการ ภาคเอกชน ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยพิบัติ และเกษตรกร ต้องมีการจัดทำแผนการป้องกัน รับมือ และเยียวยาเกษตรกรต้องมีการจัดทำไว้ล่วงหน้าสำหรับภัยพิบัติที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ในแต่ละปี เช่น

น้ำท่วม ภัยแล้ง และพายุ เพื่อให้มีผู้รับผิดชอบและกำหนด หลักการในการดำเนินการ

ผู้นำชุมชนต้องมีการเพิ่มบทบาทในการสร้างการรับรู้และเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติของเกษตรกรให้มากขึ้น โดยให้ผู้นำชุมชนเป็นตัวกลางในการเชื่อมแผนการทำงานทั้งหมดเข้าด้วยกันระหว่างประชาชนและชั้นปกครอง ผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่รับรู้และอยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกับผู้ประสบภัยพิบัติเพราะเป็นคนในพื้นที่

หน่วยงานราชการ ภาคเอกชน ที่เกี่ยวข้องกับ การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยพิบัติ มีการอบรมเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานการรับมือกับภัยพิบัติของเกษตรกรควรริเริ่มจากผู้นำชุมชนก่อนเป็นอันดับแรกแล้วจึงค่อยขยายผลไปยังแกนนำในพื้นที่เพื่อรับมือกับภัยพิบัติได้ทันท่วงที เมื่อกลุ่มผู้นำเข้มแข็งจึงขยายไปยังจิตอาสาในพื้นที่และคนในชุมชนทุกระดับ

หน่วยงานราชการ ภาคเอกชน ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยพิบัติ ต้องมีการเยียวยาแก่ผู้ประสบภัยพิบัติเป็นไปด้วยความรวดเร็ว เป็นหนึ่งเดียว รวมศูนย์บัญชาการ แต่กระจายการทำงาน

หน่วยงานราชการ ภาคเอกชน ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยพิบัติ และชุมชนควรมีการจัดตั้งศูนย์ประสานงานภัยพิบัติอย่างถาวรในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ที่ไม่ใช่คณะกรรมการเฉพาะกิจ โดยศูนย์นี้ต้องศึกษาเรื่องภัยพิบัติในแต่ละรูปแบบที่เกิดขึ้นโดยใช้ข้อมูลจากอดีตมาวางระบบดำเนินการวางแผน จัดการ เยียวยาในรูปแบบที่แตกต่างจากภาครัฐเพื่อหลีกเลี่ยงกฎระเบียบภาครัฐ หรือความล่าช้าที่อาจจะเกิดขึ้นจากการทำงานเชื่อมกันหลายภาคส่วน

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณคุณอาจารย์ และบุคลากรสาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและการพัฒนาชนบท คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ทุกท่าน ที่ได้ให้คำปรึกษา คำแนะนำในการศึกษาวิจัย การติดต่อประสานงานในการดำเนินงานวิจัยมาโดยตลอด และขอขอบคุณผู้นำชุมชนที่ให้ความกรุณาช่วยเหลือผู้วิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูลและขอขอบคุณเกษตรกร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลช่างเคิ่ง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้สละเวลาอันมีค่าในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยจนเสร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

กรมอุตุนิยมวิทยา ศูนย์ภูมิอากาศ. 2563. การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ คืออะไร ? [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://climate.tmd.go.th/content/article/9> (11 มกราคม 2564).

ชนิษฐา ชูสุข. 2558. เครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการจัดการภัยพิบัติในคาบสมุทรมหานครจังหวัดสงขลา. สงขลา: รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ปิยวดี นิลสนธิ. 2558. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติจากแผ่นดินไหว กรณีศึกษา เทศบาลตำบลแมริม อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่. ระบบสารสนเทศงานวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, เชียงใหม่.

สายฝน แสงหิรัญ ทองประเสริฐ และชนิษฐา ชูสุข.

2558. การจัดการภัยพิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครือข่ายองค์กรชุมชน. วารสารการบริหารท้องถิ่น 8(4): 112-123.

สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดเชียงใหม่. 2562. แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2558 (ฉบับปรับปรุง ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562). เชียงใหม่: สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดเชียงใหม่.

องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะแก้ว. 2561. แผนพัฒนาท้องถิ่น 2561-2565. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา [http://www.kohkaeo.go.th/page.php?pagename=post\(20 ธันวาคม 2564\)](http://www.kohkaeo.go.th/page.php?pagename=post(20 ธันวาคม 2564)).

Yamane, T. 1967. Statistics an Introductory Analysis. 2nd ed. Harper & Row, New York.